

Prof. zw. dr hab. Krzysztof Firlej
Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
Katedra Rozwoju Organizacji

Kraków, 15.07.2019 r.

R E C E N Z J A

PRACY DOKTORSKIEJ MAGISTER OLI BAREJA-WAWRYSZUK

pod tytułem:

Determinanty przestrzennej koncentracji lokalnych systemów żywnościowych

Praca doktorska magister Oli Bareji- Wawryszuk, opracowana została pod kierunkiem **prof. SGGW dr hab. Jarosława Gołębiowskiego**, na Wydziale Nauk Ekonomicznych w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie.

Promotorem pomocniczym wspierającym rozprawę była pani **dr Mariola Chrzanowska** reprezentująca Wydział Zastosowań Matematyki i Informatyki w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie.

Rozprawa została oddana do druku w 2019 roku.

Temat pracy jest powiązany z szeroko pojętą problematyką funkcjonowania lokalnych systemów żywnościowych, a zarazem próbą ukazania rozmieszczenia przestrzennego ich podmiotów zajmujących się produkcją, sprzedażą i przetwórstwem produktów pochodzenia zwierzęcego. Ponadto starano się w niej scharakteryzować systemy żywnościowe pod względem specjalizacji i koncentracji przestrzennej wybranych podmiotów i określić, jak również ocenić autokorelację przestrzenną wybranych podmiotów należących do lokalnych systemów

żywnościowych. Jak podkreśla Autorka w pracy starano się także podjąć wykonania „...identyfikacji czynników przestrzenno-środowiskowych, ekonomicznych, społeczno-kulturowych i techniczno-technologicznych determinujących koncentrację przestrzenną podmiotów zajmujących się sprzedażą bezpośrednią, rolniczym handlem detalicznym oraz działalnością marginalną, lokalną i ograniczoną”.

Odnosząc się do tytułu pracy należy zauważyć, że jest on zapowiedzią podjęcia istotnej i aktualnej dyskusji naukowej nad problematyką określenia determinant przestrzennej koncentracji lokalnych systemów żywnościowych. Skonstruowanie tytułu w ten sposób okazało się trafne, gdyż zawarto w nim główny problem, co umożliwiło prawidłową konceptualizację struktury rozprawy i ukierunkowało operacjonalizację badań empirycznych. Zabrakło niestety w nim określenia obszaru badawczego i okresu badawczego, o czym czytelnik dowiaduje się dopiero po zapoznaniu z treścią rozprawy.

Oceniając podjętą tematykę rozprawy należy zauważyć jej duże walory poznawcze na polu określenia i gradacji pod względem ważności determinant przestrzennej koncentracji lokalnych systemów żywnościowych. Wykonana z dużą starannością, prawidłowo zaplanowana koncepcyjnie analiza podmiotów zajmujących się sprzedażą bezpośrednią, rolniczym handlem detalicznym oraz działalnością marginalną, lokalną i ograniczoną jest oryginalnym rozwiązaniem problematyki, którą od wielu wieków zajmowali się znani ekonomiści na świecie, tym razem przeniesioną na grunt Polski.

Badania zapoczątkowane przez A. Smitha rozpoczęły zainteresowanie teorią lokalizacji, które były nie tylko ważne dla ekonomistów, ale przede wszystkim dla praktyków życia gospodarczego. Już wtedy zauważono, że lokalizacja działalności gospodarczej ma znaczący wpływ na rozwój regionu, wzrost gospodarczy krajów, poziom korzyści czerpanych z tzw. renty z ziemi, czy też koszt finalny produktu.

Podjęta problematyka jest też z tego względu ważną, że lokalne systemy żywnościowe tworzą współcześnie alternatywne podejście do produkcji, dystrybucji oraz konsumpcji artykułów rolno-spożywczych, zyskujące na popularności wśród konsumentów.

Konceptualizacja badań przeprowadzonych zarówno na niwie teoretycznej, jak i empirycznej pozwoliła na przeprowadzenie wyjątkowo szczegółowej diagnozy polegającej na zbadaniu teoretycznych podstaw lokalizacji i koncentracji przestrzennej działalności gospodarczej, jak również skonfrontowanie ich w aspekcie zróżnicowania przestrzennego lokalnych systemów żywnościowych w Polsce, określeniu ich zależności przestrzennych oraz wskazanie determinant przestrzennej koncentracji.

Wobec powyższego jednoznacznie można stwierdzić, że zarówno część teoretyczna, jak i empiryczna wyraźnie sytuuje recenzowaną dysertację **w obszarze nauk ekonomicznych**.

Przy pisaniu opracowania wykorzystano różnorodne źródła z zakresu literatury, w której wzięto pod uwagę 168 pozycji. Wśród nich znalazło się 51 pozycji zagranicznych anglo- i niemieckojęzycznych, do których wliczono także źródła internetowe. Spośród cytowanych prac (około 30 % powoływanych prac) to literatura zagraniczna, ale niestety świadcząca o bardzo skromnej kwerendzie źródłowej. Autorka wskazuje także na wykorzystanie w pracy danych pochodzących z rejestru podmiotów prowadzących sprzedaż bezpośrednią, obejmujący rolniczy handel detaliczny oraz działalność marginalną, lokalną i ograniczoną produktów pochodzenia zwierzęcego, który został udostępniany przez Główny Inspektorat Weterynarii na dzień 31 grudnia 2017 roku. Autorka charakteryzuje więc wybrany moment z życia gospodarczego pomijając niestety kwestie dotychczasowego rozwoju dotyczące historycznego kształtowania się sytuacji w zakresie badanej problematyki. W treści pracy można znaleźć np. udział produkcji sprzedanej wyrobów przemysłu spożywczego i tytoniowego w wartości sprzeda-

nej wyrobów przemysłowych ogółem w latach 2015-2017, a także charakterystykę wybranych wskaźników przemysłu spożywczego w latach 2015-2017. Są to faktycznie dwie informacje na temat ekonomicznych wyników działalności ekonomicznej w ujęciu historycznym, gdyż pozostałe dwie dotyczą stanu faktycznego i obejmują: liczbę podmiotów rolnictwa oraz przemysłu spożywczego według sekcji i działów Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD) w latach 2015 – 2017 (tab. 4, s. 41) i gospodarstwa rolne według grup obszarowych użytków rolnych w latach 2015 – 2017 (tab. 5 s. 42).

Układ i tezy pracy

Praca liczy 150 stron samego tekstu, w tym jedynie dwie strony zajmuje spis treści. Ponadto zawiera bibliografię, wykazy tabel, modeli, rysunków, wzorów i załączników. Niestety praca nie posiada standardowo przyjętego dla tego rodzaju prac wstępu, co czyni ją trudną w początkowym czytaniu, szczególnie dla osób uznających tę część pracy jako swego rodzaju mapę działań objaśniających jej zawartość. Natomiast większość tekstu zawartego w siedmiu rozdziałach pracy i podsumowanie mają zdecydowanie charakter merytoryczny, a ich treści prawidłowo odnoszą się do zapowiedzianych tytułów.

W pracy zamieszczono streszczenie w języku polskim i angielskim.

Wstęp można określić jako rozdział pierwszy, w którym uzasadniono wybór tematu oraz sformułowane zostały **cele pracy w postaci celu głównego i czterech celów szczegółowych**. **Cel główny pracy** został dobrze osadzony jako przedmiot rozważań w rozprawie i dotyczył „...identyfikacji czynników przestrzenno-środowiskowych, ekonomicznych, społeczno-kulturowych i techniczno-technologicznych determinujących koncentrację przestrzenną podmiotów zajmujących się sprzedażą bezpośrednią, rolniczym handlem detalicznym oraz działalnością marginalną, lokalną i ograniczoną”. Autorka wsparła cel główny czterema **celami szczegółowymi**, które de facto można było zamknąć w trzech -

prezentując lokalne systemy żywnościowe i przestrzenne rozmieszczenie ich podmiotów, ich specjalizację i koncentrację przestrzenną oraz ocenę autokorelacji przestrzennej. Wybór uznaję za prawidłowy mając na uwadze, że w trakcie realizacji zapowiedzianych badań Autorka w sposób pedantyczny, w każdym z rozdziałów zrealizowała zapowiedziane cele szczegółowe i właściwie opisała przeprowadzone badania.

Prezentacja celów pracy ma miejsce bezpośrednio przed przedstawieniem **trzech hipotez badawczych**. Hipoteza pierwsza głosi, że:

H1: Podmioty działające w ramach lokalnych systemów żywnościowych i zajmujące się produkcją, sprzedażą i przetwórstwem produktów pochodzenia zwierzęcego rozmieszczone są w postaci skupisk na terenie Polski.

Przedstawiona hipoteza badawcza jest prosta, niestety wręcz trywialna, ale zarazem logiczna i wystarczająca do realizacji założonych celów badawczych w przedstawionej pracy.

Hipoteza druga jest dobrze sformułowana i bardzo przydatna do realizacji celu głównego pracy, który w swej treści faktycznie zapowiada tego rodzaju badania:

H2: Czynniki determinujące koncentrację przestrzenną podmiotów działających w ramach lokalnych systemów żywnościowych oraz zajmujących się produkcją, sprzedażą i przetwórstwem produktów pochodzenia zwierzęcego są zróżnicowane w zależności od formy organizacyjno-prawnej podmiotów oraz nie są zbiorem zamkniętym.

Z kolei sformułowanie hipotezy trzeciej sprawia wrażenie jakby została stworzona po wykonaniu badań w proponowanym obszarze:

H3: Czynniki w największym stopniu determinującymi koncentrację przestrzenną analizowanych podmiotów są zmienne przestrzenno-środowiskowe.

Pomimo moich uwag uważam, że zarówno cel główny pracy, jak i cele szczegółowe, oraz hipotezy badawcze zobowiązały Autora do **wnikliwej szczegółowości w operacjonalizacji** wykonywanych i opisywanych badań.

Struktura, metody i merytoryczna ocena treści pracy

Prezentowana praca doktorska rozpoczyna się (również w rozdziale I) od **teoretycznego i metodycznego przedstawienia uzasadnienia wyboru tematu opracowania**, w którym standardowo opisano podstawowe pojęcia i definicje wymagane w tego rodzaju opracowaniach, jak również odniesiono się do metodycznych i merytorycznych podstaw badań przedstawiając schemat procesu badawczego, doboru metod badawczych i badanych czynników.

Przyjęte przez Autorkę **metody badawcze** niezbędne do wykonania zaproponowanych w koncepcji pracy obliczeń, uważam za prawidłowe i wystarczające.

W prezentowanej pracy zostały wykorzystane: współczynnik lokalizacji, krzywa Lorenza, indeks Giniego; globalna statystyka Morana I, lokalna statystyka Morana I, globalna statystyka Getis Ord Gi, lokalna statystyka Getis Ord G oraz nieparametryczne modele drzew regresji.

Oceniając stronę metodologiczną dysertacji należy zauważyć, że Autorka już we wstępnej części pracy wymienia i opisuje wiele metod badawczych, które wykorzystwała w swoich badaniach. W operacjonalizacji prowadzonych badań wykorzystano wiele przydatnych metod w większości o charakterze statystycznym.

Recenzując całość opracowania w obszarze jego **struktury** stwierdzam, że zaprezentowana praca doktorska jest wielokrotnie złożonym hierarchicznie opracowaniem, niemniej jednak jej układ jest czytelny i logiczny. Zarówno część wstępna opracowania, przedstawione w niej cele i hipotezy badawcze, jak również rozdziały teoretyczne oraz **proponowane do przeprowadzenia badań empirycznych metody badawcze posiadają jasną i prawidłową formę**. Jako prawidłowe oceniam także **metody** użyte podczas przetworzenia i prezentacji danych.

Przyglądając się zaproponowanym treściom w kolejnych rozdziałach uważam, że układają się one w **dobrze skonstruowaną i argumentowaną merytorycznie całość** (pomimo wcześniejszych uwag), w której rozwinięto

badane zagadnienia, zarówno teoretycznie, jak i empirycznie, co umożliwiło odniesienie się do nich w końcowej części pracy.

Za względnie prawidłową podbudowę teoretyczną uznają treści zawarte w **rozdziale drugim**, gdzie scharakteryzowane zostały podstawy lokalizacji i koncentracji przestrzennej działalności gospodarczej. Szczególną wartość w tym rozdziale posiadają treści opisujące czynniki kształtujące procesy lokalizacji i koncentracji przestrzennej działalności gospodarczej oraz wsparcie ich przeglądem dotychczasowych dokonań na tym polu.

Niestety niedosyt szczególnie w części teoretycznej budzą skromne odniesienia do zapowiedzianej np. w **rozdziale trzecim** dynamiki sektora agrobiznesu w Polsce, a także charakterystyka przemysłu spożywczego w Polsce (mające w większości charakter faktograficzny), które zostały sprowadzone do badań w interwale trzechletnim. To zbyt krótki okres, aby mógł legitymować Autorkę do stawiania wniosków o charakterze strategicznym odnoszących się do sektora. Autorka podejmuje taką próbę w podrozdziale 3.3, gdzie na podstawie kilku opracowań podejmuje się sygnałnie wyznaczyć kształtujące się tendencje w sektorze agrobiznesu.

Charakter faktograficzny posiada także **rozdział czwarty**, w którym opisano lokalne systemy żywnościowe ze szczególnym uwzględnieniem form organizacyjno-prawnych analizowanych podmiotów działających w ich ramach.

Część analityczna rozpoczyna się w **rozdziale piątym** i dotyczy zróżnicowania przestrzennego lokalnych systemów żywnościowych w Polsce, w którym zaprezentowano w ujęciu graficznym rozmieszczenie lokalnych systemów żywnościowych w Polsce, a także przedstawiono koncentrację przestrzenną lokalnych systemów żywnościowych względem wybranych cech regionów, wspierając ją skonstruowanymi krzywymi Lorenza dla koncentracji przestrzennej sprzedaży bezpośredniej dla 16 województw w Polsce oraz koncentracji przestrzennej działalności rolniczego handlu zagranicznego. Badania w tym obszarze zostały uzu-

pełnione określeniem specjalizacji regionalnej sprzedaży bezpośredniej, która została obliczona na podstawie współczynnika lokalizacji w 2017 roku. Te część badań uznaję za prawidłową.

Rozdział szósty zawiera objaśnienie zależności przestrzennych lokalnych systemów żywnościowych, w którym podjęto wyjaśnienie oddziaływania mechanizmów wzmacniania lub osłabiania funkcjonowania badanych podmiotów poprzez sąsiedztwo z innymi jednostkami terytorialnymi. Badania dotyczyły sprzedaży bezpośredniej, rolniczego handlu detalicznego, działalności marginalnej, lokalnej i ograniczonej i polegały na wyodrębnieniu skupisk tego rodzaju działalności. Wyliczono miary autokorelacji przestrzennej na poziomie województw i powiatów, a otrzymane wyniki badań zostały wsparte prezentacją graficzną, co niewątpliwie podniosło czytelność ich odbioru.

Część analityczna pracy została zakończona w **rozdziale siódmym** badaniami dotyczącymi determinant przestrzennej koncentracji lokalnych systemów żywnościowych, w których uwzględniono cztery grupy czynników, tj. czynniki przestrzenno-środowiskowe, czynniki ekonomiczne, czynniki społeczno-kulturowe i czynniki techniczno-technologiczne. Czynniki te zostały określone dla koncentracji przestrzennej sprzedaży bezpośredniej, rolniczego handlu detalicznego oraz podmiotów marginalnych, lokalnych i ograniczonych. Badania zostały wsparte szczegółową klasyfikacją oraz podstawową statystyką opisową wybranych wskaźników w procesie konstruowania nieparametrycznych modeli drzew regresyjnych. Na podstawie przeprowadzonych badań Autorka starała się określić najważniejsze wskaźniki determinujące koncentrację przestrzenną podmiotów funkcjonujących w ramach lokalnych systemów żywnościowych.

Zarówno rozdziały teoretyczne, jak i analityczne zostały napisane przez Autorkę starannie, te pierwsze niestety skromnie, ale te drugie bardziej szczegółowo, co prawdopodobnie można uznać za rezultat nabywanego doświadczenia i terminowania Autorki podczas pisania opracowania, czy też nabywanej wiedzy w poszczególnych obszarach. Należy podkreślić właściwą jakość dobieranych

zmiennych badawczych, prawidłowe podejście koncepcyjne i poprawne oceny wyników przeprowadzonych badań.

Praca jest zakończona zwięzłym **podsumowaniem**, w którym Autorka odniosła się do głównych zamierzeń badawczych pracy, osiągnięcia celu głównego i realizacji poszczególnych celów cząstkowych oraz sformułowanych we wstępie hipotez. Faktycznie jest to ocena wykonania realizacji celów pracy i weryfikacja hipotez badawczych. Brakuje niestety wyraźnego sformułowania ogólnych wniosków wynikających z przeprowadzonej kwerendy źródłowej w odniesieniu do otrzymanych wyników z badań.

Zaproponowany **wywód teoretyczny**, uważam za prawidłowy i wystarczający. Autorka zestawiała w pracy **wiele konkluzji** podsumowujących poszczególne części pracy, które były wsparte syntetyczną oceną badanych zjawisk. Należy podkreślić, że większość konkluzji mających charakter statystyczno-sprawozdawczy, a szczególnie te wynikające z części analitycznej dysertacji są rezultatem osiągnięcia założonych **celów**, jak również zostały sformułowane na podstawie **weryfikacji hipotez badawczych**.

Podsumowując dokonania Autora **na polu dyskusji naukowej** w obszarze badania determinant przestrzennej koncentracji lokalnych systemów żywnościowych, ich koncepcję i sposób prowadzenia procedury badań zarówno teoretycznych, jak i empirycznych - poza kilkoma przedstawionymi wyżej zastrzeżeniami - **stwierdzam dobry poziom merytoryczny całej dysertacji**.

Ocena formalnej strony pracy

Przeglądając **stronę formalną recenzowanej pracy** stwierdzam, że nie zawiera ona poważniejszych błędów i braków. W tekście można jednak znaleźć kilka niedociągnięć redakcyjnych i stylistycznych, ale ich niewielka liczba nie

wpływa znacząco na ocenę całości opracowania. Ogólnie uważam, że praca doktorska magister Oli Bareji-Wawryszuk prezentuje **właściwy poziom formalny** i jako tekst naukowy nie budzi poważniejszych zastrzeżeń.

Wniosek końcowy

Reasumując powyższe rozważania uważam, że praca doktorska magister Oli Bareji-Wawryszuk pod tytułem:

„Determinanty przestrzennej koncentracji lokalnych systemów żywnościowych”

spełnia wymogi stawiane tego rodzaju rozprawom naukowym i **może być podstawą** do prowadzenia przez Radę Naukową Wydziału Nauk Ekonomicznych Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie dalszych czynności związanych z uzyskaniem przez Autorkę **stopnia doktora nauk ekonomicznych.**

Prof. zw. dr hab. Krzysztof Firlej
Dziekan Wydziału Ekonomii i Stosunków Międzynarodowych
Dean of Economics and International Relations Faculty
Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
Cracow University of Economics
Kierownik Katedry Rozwoju Organizacji
Head of Department of Organization Development
31-510 Kraków, ul. Rakowicka 27; pawilon U, pok. 410; NIP: 675-000-63-46